

Lukket konkurranse

Minnested over ofrene etter tsunamikatastrofen 26.12.2004

I etterkant av tsunamikatastrofen i Sørøst-Asia 26.12.2004 har Den norske regjering gitt Utsmykkingsfondet for offentlige bygg i oppdrag å realisere et minneste over ofrene. Utsmykkingsfondet har oppnevnt et utsmykkingsutvalg som arbeider med planlegging og gjennomføringen av et minneste på Bygdøys vestside i Oslo. Minneste skal realiseres innen sommeren 2007.

Utsmykkingsutvalget er jury og består av:

- Ellen Carlén Idebøen, representant for Støttegruppen etter Flodbølgekatastrofen
- Robert Jeyanathan, representant for Støttegruppen etter Flodbølgekatastrofen
- Bjarne Aasen, landskapsarkitekt
- Margrethe Fløystad, representant for grunneier (Statsbygg)
- Svein Christiansen, kunstnerisk konsulent og utsmykkingsutvalgets leder
- Katrine Giæver, kunstnerisk konsulent (avgrenset til åpen idékonkurranse)
- Laila Haugan, kunstnerisk konsulent (oppnevnt etter avsluttet idékonkurranse og fom lukket konkurranse)
- Beret Aksnes, kunstnerisk konsulent (avgrenset til jurymedlem, oppnevnt etter at åpen idékonkurranse ble utlyst)

Konkurranse i to faser:

- Åpen internasjonal idékonkurranse (innleveringsfrist 18.4.2006)
- Lukket konkurranse (innleveringsfrist 1.11.2006)

Åpen internasjonal idékonkurranse

Gjennom en åpen idékonkurranse inviterte Utsmykkingsfondet interesserte billedkunstnere, kunsthåndverkere, arkitekter og landskapsarkitekter og eventuelt samarbeidende grupper til å sende inn ideer. Konkurransen ble bl.a. utlyst på internett og fikk en enorm respons. 845 innleverte forslag medførte et stort arbeid for juryen, dog ikke så omfattende som fryktet da juryarbeidet startet. Svært mange forslag var urealistiske og derfor av liten interesse. Andre var mer eller mindre relevante og ble gradvis eliminert i prosessen. Mange bidro likevel til å belyse oppgaven og til gradvis å sirkle inn kandidatene til lukket konkurranse. Juryen ønsket å gå videre med såvel realistiske, som litt mer eksperimentelle idéer til hvordan et verdig minneste kunne etableres på Bygdøys vestside.

Lukket konkurranse

En enstemmig jury premierte fire av deltagerne i idékonkurransen. I tillegg har juryen invitert to deltagere på fritt grunnlag til å delta i lukket konkurranse. I samsvar med dette innbød Utsmykkingsfondet for offentlige bygg følgende deltakere til en lukket konkurranse om Minneste over ofrene etter tsunamikatastrofen:

1. Dyveke Sanne, premiært kunstner (NO)
2. Jikke van Loon og Thijs de Boer, premiært kunstner (NL)
3. Jørn O. Jøntvedt, premiært kunstner (NO)
4. John Audun Hauge, premiært kunstner (NO)
5. Marijke van Warmerdam, invitert kunstner (NL)
6. Jan Håfstrøm, invitert kunstner (NO)

Ved fristens utløp hadde alle seks konkurransedeltakere levert fullstendig materiale ihht. de formelle konkurranseforutsetningene.

Overordnede premisser for konkurransen

Minnestedet skal være åpent og inkluderende for alle, uavhengig av nasjonalitet og religion, og har til hensikt å stimulere til sorgbearbeidelse og ettertanke for alle som opplever dramatiske hendelser i sitt liv.

Minnestedet skal ha en kunstnerisk/arkitektonisk utforming. Det skal lokaliseres i tilknytning til sjøen langs Bygdøys vestsida i Oslo, og kunne oppleves både fra land og sjø. Området har strandsone med variert topografi og helårig friluftsliv.

Materialvalg og fysisk utforming er fritt, men det må tas hensyn til at minnstedet skal være utendørs og at det skal være tilgjengelig hele året. Minnstedet skal kunne tåle slitasje i samspill med de naturlige omgivelser. Oppdraget har en økonomisk ramme på NOK 2,5 mill., inklusive tilrettelegging i landskapet. Minnstedet skal ikke ha navneplate.

Juryens vurdering av forslagene i lukket konkurranse

Juryen vil takke kunstnerne som alle har levert kunstnerisk interessante forslag. De er godt presentert og overbevisende i sin redegjørelse av idégrunnlag, tekniske løsninger og plassering i landskapet. Alle har bidratt til verdifull belysning av oppgaven. Forslagene viser stor bredde i tolkningen av konkurransens premisser. Konkurransen har kun én vinner, men alle har bidratt med idéer som kanskje kan komme til anvendelse i en annen sammenheng.

De fire premierte kunstnerne fra idékonkurransen har holdt fast på sine intensjoner og bearbeidet sine forslag frem mot en realisering.

De to inviterte kunstnerne lanserer forslag som utvider juryens valgmuligheter. Dette har beriket diskusjonen i juryen. De to har hatt betydelig mindre tid til utvikling og modning av sine forslag, men juryen har i liten grad kunnet ta hensyn til dette.

Et viktig tema for juryen har vært spørsmålet om stedsdannelse. Hvordan skape et minnsted som inviterer til sorgbearbeidelse og ettertanke, men som ikke er påtrengende eller støtende for brukerne av friområdet.

Alle minnstedene er lett tilgjengelige i forhold til veier og stier, og plassering i landskapet er overbevisende grunnlagt hos alle.

Juryen anser at konsekvensene for drift, vedlikehold og bestandighet over tid er relativt uproblematisk for landbaserte installasjoner, i motsetning til tekniske anlegg i sjøen.

I det videre arbeidet med realisering av minnstedet vil utsmykkingsutvalget bistå vinneren med synspunkter som angår plassering og bearbeidelse – den endelige utforming er avhengig av et nært samarbeid mellom de ulike parter.

Individuell bedømmelse av de seks forslagene i lukket konkurranse:

Frangipani av Dyveke Sanne

Frangipani hadde en magi som fasinerte juryen. Etter lukket konkurranse består forslaget av et opphøyet platå i skogkanten, en drikkevannskilde og en lysformasjon i sjøen. Forfatteren framhever at forslaget handler like mye om det fysiske og mentale rommet mellom de tre stedene, som stedene i seg selv. Menneskene skal befolke rommene. Dette åpner for den individuelle opplevelsen, men også for andres tilstedeværelse og felles handling. Det kan innvendes at platået fremstår mer som et utsiktspunkt, enn et sted for meditasjon.

Opplevelsen av lysformasjonen vil variere med ulike siktepunkt, men det er fra platået i høyden den ringformede strukturen vil komme best til syne. Lysene i vannflaten påvirkes av bølgenivå, flo og fjære. Intensjonen er at den vedvarende bevegelsen vil fange oppmerksomheten og fungere meditativt.

Drikkevannskilden, som er kommet til etter idékonkurranse, er plassert ved en mur rett under platået og tilhører både minnestedet og stranden. Vannet er en gave til alle som kommer her.

Forslagets tittel, *Frangipani*, henspiller på en asiatisk blomsterform og assosiasjonene går i retning av en vakker asiatisk tradisjon der blomster settes ut i sjøen for å minnes de som er borte. Blomsten som symbolsk utgangspunkt var tydeligere i det opprinnelige forslaget. Det kan virke som de sublime sidene ved verket har måttet vike for det tekniske.

Frangipani har besvart mange av de spørsmål juryen stilte. Forslag er godt gjennomarbeidet med grundige undersøkelser av tekniske løsninger i konstruksjoner og materialer. Prosjektet er likevel beheftet med usikkerhet knyttet til installasjonene i sjøen og synlighet i dagslys.

Anslaget til årlige vedlikeholdskostnader er urealistisk.

En universelt utformet gangsti kan enkelt forbinde platået med hovedgangveien.

Panta Rhei av Jikke van Loon og Thijs de Boer

Forfatterne av *Panta Rhei* beskriver en sti, som fører oss gjennom skogen der underlige, bronsestøpte, røtter og grener bukter seg ut og inn av jordsmonnet. De tar oss med gjennom lysninger i skogen til strand og fjord, hvor vi møtes av forrevne trær i tidevannssonen. En plutselig konfrontasjon med naturens voldsomme krefter. Fratatt sine kroner og grener står trestubbene nakne og forrevne. Sterke og uttrykksfulle røtter blir stående som symbol på styrke og bestandighet. Forfatterne ønsker at vandringen mot lyset, vannet og skulpturene skal bidra til opplevelse av nærhet og tilknytning til alle jordens strender.

Skulpturene er naturtro avstøpninger av tropiske trær, stubber og grener plassert i strandsonen. De bærer tydelige spor av naturkrefter og ødeleggelse. Plassert i strandsonen vil de framstå som symbol på katastrofe, samtidig som røttene vitner om styrke og utholdenhet.

Kunstnerne fastholdt sin opprinnelige idé om en fremskutt plassering i strandsonen.

Avvisningen av juryens anmodning om å vurdere en tilbaketrukket posisjon må sies å være berettiget. Her ser vi et dilemma med konkurransestedet på Bygdøy. Allmennhetens bruk av friområdet tåler ikke påtrengende inngrep i strandsonen. Hendelser og objekter til ettertanke, ja, gjerne utfordrende for den søkende, men uten å virke påtrengende.

Panta Rhei ville kunne fungere som et mektig verk på et egnet sted, i konfrontasjon med naturkrefter, sorg og savn.

I forhold til gjennomføring, drift, vedlikehold og bestandighet er forslaget realistisk.

Malstrøm av Jørn Jøntvedt

Malstrøm foreslår et minneste bestående av en virvel i sjøen, som er relatert til et seremonielt sted på land. En nedstigningsrampe følger fjellets formasjoner og knytter visuell forbindelse mellom installasjoner på land og sjø. Forfatteren ønsker et minneste som samler og materialiserer lengsler og sorg over de som er tapt.

Naturfenomener er alltid fasinende, malstrømmer ikke minst. *Malstrøm* i naturlig forekomst er farlig, den suger alt levende ned i dypet og har overlevd oss myter i rikt monn om død og undergang. I styrke og dramatikk kan ikke en menneskeskapt malstrøm konkurrere, men assosiasjonene er de samme. Ved å lage et hull i havet ønsker kunstneren å skape et fokus som kan relateres til tsunamien og andre dramatiske hendelser.

Forfatteren har gjort grundige undersøkelser i forhold til plassering på sjø og land og argumenterer både ut fra visuelle, tekniske og sikkerhetsmessige hensyn. Det seremonielle stedet på land og nedstigningen er velplassert. Nedstigningens spesielle design virker imidlertid avvisende og utrygg i så vel form som materialbruk.

Forslaget gjør overbevisende rede for tilgjengelighet, sikkerhet, teknikk, kostnader, drift og vedlikehold. Juryen er usikker på anleggets bestandighet over tid. Det er også svært problematisk at små levende vesen kan bli skadet i malstrømmen, noe som ikke er forenelig med den ro som er ønsket rundt et minneste.

Interferens av John Audun Hauge

Kunstneren fastholder idéen fra idékonkurransen. Bølgen assosieres lett med tsunamikatastrofen. Forkastninger, fjell som revner og bølger som brytes til nye former åpner for assosiasjoner i mange retninger. Kunstneren ønsker at bølgen, oppdelt og forskjøvet til et uendelighetssymbol, skal uttrykke et slags livsbilde og minne om reise, gjerne livsreisen.

Verkets horisontale karakter tilstreber også tilhørighet og kontinuitet i et slags uendelighetsperspektiv. Dette i motsetning til en vertikal form, som ville låse skulpturen fast til Bygdøystranda.

Idéen har relevans til pårørendes sorgbearbeidelse ved dramatiske omveltninger, tap av slekt og venner, samtidig som drømmen om å fastholde og forene lever videre.

Plassert i strandsonen vil skulpturen, uten å dominere, kunne oppleves fra land og sjø. Steinen - larvikitt/Blue Pearl - er vakker. Spillet mellom slipte og grovhogde flater gir et rikt uttrykk, som forsterker verkets idé.

Kunstneren har tatt hensyn til natur og ferdsel ved plassering av skulpturen. Den ligger inne på land, men så nær sjøen som han tror er mulig. Juryen ser et betydelig potensiale i å plassere skulpturen lengre ute på odden - nærmere naturkreftene - mer relatert til sjø og himmel. Juryen har forståelse for at kunstneren ønsker å løfte skulpturen. Ved en eventuell plassering på fjell ute på odden bør bolverkskonstruksjon revurderes og eventuelt utformes mer i retning av beskrivelsens alternative modeller. Det samme gjelder forslaget til belysning.

Kunstnerens forslag til seremonielt sted for spesielle anledninger bør opprettholdes. Hit fører også en universelt utformet gangsti, som tilknyttes hovedgangveien. Gangstien bør på en enkel måte tydeliggjøre veien til minneste.

Forslaget anses som gjennomførbart innenfor kostnadsrammen, er svært bestandig og er uproblematisk i henhold til drift og vedlikehold. Kunstneren forutsetter at skulpturen fraktes inn fra sjøen, slik at inngrep i terreng og landskap blir redusert til enkel opparbeidelse av seremonistad og adkomststi.

Ekkobrønn for de tapte stemmer av Marijke van Warmerdam

Ekkobrønn for de tapte stemmer skal være et sted for etterlatte etter naturkatastrofer generelt og tsunamikatastrofen spesielt. Brønnen plasseres på en lysning i skogen med vakker utsikt mot fjorden. Her kan etterlatte uttrykke og dele sin sorg, rope den taptes navn - navnet forsvinner for så å komme tilbake. Opplevelsen er individuell. Trøsten ligger i den delte opplevelsen - i alle stemmene.

Dette forslaget er etter juryens mening både overraskende og utfordrende, men som minnested blir ideen for utfordrende. Den ville neppe bli et sted for ettertanke, men som samhandling ville den kunne overgå alles forventning. Som frittstående kunstprosjekt, i en annen sammenheng, ville det henrykke barn i alle aldre.

Brønnens øvre del tenkes laget i stein med inskripsjonen "Ekkobrønn for de tapte stemmer" preget i bronse. Brønnen vil ha en diameter på 1,35m og en dybde på 60 – seksti -meter. Forfatteren tar utgangspunkt i en eksisterende ekkobrønn nær Apeldoorn hva gjelder dybde, diameter og materialer. Det er gjort grundig rede for konkrete målinger der ekkovirkninger etc. er dokumentert.

Prosjektet ville ført til store terrenginngrep i form av riggplass, massetransport og risiko for forurensende borevann. Juryen finner prosjektet urealistisk, selv om det ikke er grunnlag for å tvile på kunstnerens kostnadsoverslag.

The Book of life av Jan Håfstrøm

Livets bok - en gigantisk oppslått bok på en lysning i skogen – omgitt av høye furutrær med utblikk mot fjorden. Dette er kunstnerens litterært poetisk begrunnede konsept for et vakkert minnested:

- Lyset siles mellom trærne. På avstand nynnner havet sine urgamle sanger. Nettopp her kan livet begynne påny.
Hvorfor en bok, en gigantisk bok, ensom i naturen? Men kanskje er den ikke helt så ensom som det synes – derimot en del av en større helhet: Den romantiske parken. Et terreng som ruger på hemmeligheter og der boken tilfører noe vesentlig, til og med skaper et fokus på det gåtefulle fenomen vi kaller TID.

Boken er et bilde på ERINDRING:

Uten å besøke dette minnearkiv – det vil si vår historie – er det vanskelig for mennesker å bevege seg fremover. "Livsboken" – skal være et memento: å ikke glemme det forgangne der våre forfedre, alle våre døde, befinner seg.

Jeg vil understreke at "Livsboken" overraskende gjennom sine dimensjoner – også er et bilde på FANTASIEN, drømmene. Den evne som kan forflytte og forvandle her og nå til NOE ANNET. En annen dimensjon. Jeg tror at både ERINDRINGEN og FANTASIEN inngår i det sorgarbeidet som er en del av hvert enkelt menneskes erfaring. Jeg ønsker at "The Book of Life" skal bli et sted der sorgen får vinger og vender våre blikk mot lyset.

Juryen ser dette som konkurransens kanskje sterkeste og tydeligste konseptuelle grep, hvor forholdet til minnestedet har en litterær tilnærming, som bare indirekte er relatert til sorgbearbeidelse og ettertanke. Det er svært godt samsvar mellom forfatterens intensjoner og den konkrete settingen i landskapet. Boken med tilhørende benker danner et sakralt, høystemt rom, som er omgitt av skogens søyleformede furustammer og som har blikk mot fjord og himmel.

Til tross for dette mener juryen at verkets konseptuelle tydelighet - den høystemte og nærmest sakrale settingen - kan bli dets svakhet i møtet med friluftslivet på Bygdøy.

Boken skal lages i kobber som oksideres og patineres, blant annet av vær og vind. Størrelsen - 2,52 x 3,62 meter - virker vel begrunnet, blant annet gjennom modellstudier. Juryen tror ikke at bokens form og materialer er like avklart som konseptet forøvrig.

Fram til stedet kan enkelt lages en sti i universell utforming.

Juryens konklusjon

Hensynet til stedets etablerte friluftsliv ble, kanskje forståelig nok, betydelig undervurdert av deltakerne i idékonkurransen. Gjennom prosessen har slike hensyn blitt enda mer påtrengende, noe som er formidlet til deltakerne i lukket konkurranse. Tolkningen av slike hensyn er subjektiv og påvirkbar. For juryen har det vært avgjørende at plassering og utforming av minnesteedet må forholde seg stillferdig til bestående omgivelser og aktiviteter. Særlig for pårørende er det avgjørende at tiltaket ikke må skape strid, som skader formålet - sorgbearbeidelse og ettertanke.

Her ser vi et dilemma ved konkurransestedet på Bygdøy. Dette gjelder særlig prosjektet - *Panta Rhei* – som ville vært et aktuelt Verk på et egnet sted, i konfrontasjon med naturkrefter, sorg og savn - men som kan bli for mektig i en fremskutt plassering i strandsonen på Bygdøy. Juryen tror også det konseptuelt sterke Verket - *The Book of Life* – kan bli fremmed og påtrengende i forhold til den allmenne bruken av området. *Ekkobrønn for de tapte stemmer* kunne, som frittstående kunstprosjekt – i en annen sammenheng - henrykke barn i alle aldre. Prosjektet *Frangipani* er driftsmessig problematisk, samtidig som plassering i den sterkt beferdete sjøen ville kunne medføre problemer. Det samme gjelder *Malstrøm*, samtidig som virvelens innfangning av små levende vesener ikke kan forenes med den ro som er ønsket rundt minnesteedet. I de to tekniske forslagene som er videreført fra idékonkurransen og i *Ekkobrønn for de tapte stemmer*, mener juryen det ikke er tilstrekkelig sannsynliggjort at sikkerheten for 3. person er tilfredsstillende.

INNSTILLING

Juryen innstiller enstemmig John Audun Hauges utkast - ***Interferens*** - til utførelse. Verket har en stillferdig tilnærming til oppgaven - sorgbearbeidelse og ettertanke. Interferens mer antyder enn manifesterer. For den motiverte og søkende fremstår *Interferens* konkret og billedlig som bølger, forkastninger, oppsplitting og drift - i naturen så vel som i livet. For den uinnvidde blir Verket en spennende moderne skulptur i vakker slipt og hugget naturstein. Til tross for en fremskutt plassering i strandsonen håper juryen at skulpturen blir mottatt med glede av alle, innvidde og uinnvidde. Forslaget forutsettes bearbeidet videre i samråd med utsmykkingsutvalget.

Det er knyttet følgende kommentarer til dette valget:

Det forutsettes at prosjektet *Interferens* godkjennes av aktuelle offentlige myndigheter.

Oslo, 22.11.2006

Svein Christiansen
Leder for juryen